

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО,
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС
ТА КРИМІНАЛІСТИКА

DOI: 10.33663/1563-3349-2022-91-89

УДК 343.35

Т. С. СІЧЕВЛЮК-ВРУБЛЕВСЬКИЙ

**ОСОБЛИВОСТІ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ЗЛОЧИНУ
«СЛУЖБОВА НЕДБАЛІСТЬ»
(СТ. 367 КК УКРАЇНИ) В ПЛОЩИНІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ**

Розглядаються особливості об'єктивної сторони злочину «службова недбалість» (ст. 367 КК України). Аналізуються основні форми прояву даного суспільно небезпечного діяння, а також судова практика.

Ключові слова: об'єктивна сторона складу злочину, службова недбалість, невиконання службових обов'язків, службова особа, істотна шкода.

Sichevlyuk-Vrublevsky Taras. Features of the objective side of the crime of negligence (Article 367 of the Criminal Code) in terms of judicial practice

The peculiarities of the objective side of the crime «official negligence» (Article 367 of the Criminal Code) are considered, the analysis of the basic forms in which this socially dangerous act is shown is carried out, judicial practice is analyzed.

Key words: objective side of the crime, negligence, non-performance of official duties, official, significant damage.

Одним із головних напрямів внутрішньої політики України, а також пріоритетною метою держави є забезпечення максимальної

ефективності функціонування державного механізму. Бездоганне виконання службовими особами повноважень, що покладені на них законом, є запорукою втілення цього публічного пріоритету в суспільному житті. І навпаки: недбалість у реалізації державними службовцями встановлених для них прав та обов'язків породжує проблеми у сфері економіки, політики та соціального життя, спричиняє шкоду життю і здоров'ю громадян, руйнує цінності соціуму.

Подолання численних фактів безвідповідального ставлення службових осіб до виконання покладених на них повноважень є актуальним завданням правоохоронних органів нашої держави. Адже кримінальні правопорушення, пов'язані зі службовою недбалістю, займають чільні позиції у зведеній статистиці кримінальних правопорушень у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг.

Метою цієї статті є теоретико-прикладне дослідження особливостей об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого статтею 367 КК України. Для досягнення цієї мети поставлені завдання: здійснити теоретичний аналіз об'єктивної сторони злочину службової недбалості; показати тенденції у судовій практиці з розгляду відповідних кримінальних справ.

Об'єктивна сторона складу злочину «службова недбалість» за різних часів була предметом наукових розвідок багатьох правознавців, зокрема О. Ф. Бантишева, П. С. Берзіна, Л. М. Демидової, О. О. Дудорова, К. П. Задої, В. М. Киричка, Р. Л. Максимовича, В. О. Навроцького, С.В. Рак, З. А. Тростюк, В. І. Тютюгіна, М. І. Хавронюка, В. Б. Харченка, В. Г. Хашева, Н.Ю. Худякова та ін. З урахуванням теоретичних здобутків проаналізуємо об'єктивну сторону службової недбалості у контексті судової практики, поєднуючи методи теоретичного та емпіричного дослідження.

Об'єктивна сторона складу злочину – це зовнішня сторона його прояву, яка характеризується суспільно небезпечним діянням, наслідками, причинним зв'язком між суспільно небезпечним діянням та наслідками, місцем, часом, обстановкою, способом, а також засобами вчинення злочину. Ознаки об'єктивної сторони складу злочину поділяються на обов'язкові та факультативні. До обов'язкових належить суспільно небезпечне діяння у формі дії чи бездіяльності. Факультативними ознаками об'єктивної сторони є суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням

і суспільно небезпечними наслідками, місце, час, спосіб, обстановка, засоби та знаряддя вчинення злочину. Проте якщо факультативні ознаки прямо вказані в диспозиції статті Особливої частини КК України, то вони переходять до розряду обов'язкових ознак [1, с. 33].

Насамперед у злочині службової недбалості виявляються його об'єктивні ознаки – поведінка суб'єкта у вигляді діяння, яке полягає у невиконанні або неналежному виконанні службових обов'язків.

Об'єктивна сторона службової недбалості характеризується трьома ознаками, а саме: вчиненням суспільно небезпечного діяння, яке полягає у невиконанні або неналежному виконанні службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них; настанням суспільно небезпечних наслідків у вигляді спричинення істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи суспільним інтересам, інтересам окремих юридичних осіб і настанням тяжких наслідків; наявністю причинного зв'язку між невиконанням або неналежним виконанням службовою особою своїх службових обов'язків та наслідками, що настали [1, с. 223].

У науці кримінального права під невиконанням службових обов'язків розуміють невиконання службовою особою з обсягом прав та обов'язків дій, покладених на неї спеціальних функцій. Той вид службової недбалості, за якою службова особа повністю не виконує свої обов'язки, називають «чистою бездіяльністю». В літературі відзначається, що неналежне виконання обов'язків – це такі дії службової особи у межах службових обов'язків, які виконані не так, як того вимагають інтереси служби [2, с. 757, 765]. Поряд із цим у кримінально-правовій науці виділяють так звану «змішану» бездіяльність, коли службова особа виконує свої обов'язки неналежно, не вчиняє всіх очікуваних від неї дій, тобто службова особа не повністю або частково виконує свої обов'язки [3, с. 14].

У кримінальному законодавстві немає визначення поняття «діяння». В доктрині під діянням розуміють певну поведінку чи вчинок особи. Злочинна поведінка може виражатися у формі дії чи бездіяльності. Суспільно небезпечне діяння у формі дії або бездіяльності є складовою об'єктивної сторони будь-якого злочину. Дія – активна поведінка, під час якої виконуються певні дії. Безді-

яльність – пасивна поведінка, де особа не виконує певних дій, які повинна була та могла виконати.

Спільним для злочинних дії та бездіяльності є те, що вони порушують суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом. Дія як ознака злочину є активною, усвідомленою та суспільно небезпечною поведінкою людини, що заподіює шкоду охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам. Бездіяльність – пасивна поведінка, яка полягає у невчиненні особою дії, яку вона зобов'язана була та могла виконати, якщо на особу поклалися певні обов'язки за угодою, законом тощо.

У процесі кваліфікації службової недбалості необхідно з'ясувати, які дії повинна була зробити службова особа, чи могла і повинна була вона їх зробити. Адже відповідальність за ст. 367 КК України настає лише у випадку, якщо дії, невиконання чи неналежне виконання яких спричинило передбачені у цій статті наслідки, входили до кола службових обов'язків цієї службової особи. Інакше кажучи, якщо обов'язок діяти відповідним чином юридично був включений (законом, указом, постановою, наказом, інструкцією тощо) до кола службових повноважень такої особи.

Для наявності складу службової недбалості необхідно встановити, що службова особа мала реальну можливість виконати належним чином свої обов'язки. Визначення можливості (чи неможливості) виконання нею своїх обов'язків здійснюється за допомогою відповідних об'єктивних чи суб'єктивних факторів. До об'єктивних факторів належать зовнішні умови, в які поставлена службова особа (наприклад, забезпечення охорони матеріальних цінностей, наявність транспорту чи людських ресурсів), а до суб'єктивних – фізичні, інтелектуальні, вольові та інші особливості цієї особи (її фізичні дані, ступінь інтелектуального розвитку, наявність спеціальних знань, досвіду роботи тощо).

Об'єктивна сторона службової недбалості виявляється в об'єктивних характеристиках вчиненого діяння. По-перше, воно повинно відбутися з використанням влади чи службового становища, яке передбачає використання тих повноважень, якими службова особа наділена, у зв'язку із зайняттям нею певної посади чи здійсненням певної службової діяльності. Тобто йдеться про об'єктивний соціально-правовий статус службової особи, під яким слід розуміти сукупність прав і обов'язків, що утворюють службу

компетенцію винного, а також його соціальне значення, під яким розуміється авторитет службової особи, престиж органу, організації чи установи, в якій вона здійснює свою службову діяльність, наявність службових зв'язків і можливостей, що виникають завдяки займаній посаді, можливість здійснення впливу на діяльність інших осіб тощо.

По-друге, службова недбалість вчиняється всупереч інтересам служби. Беручи певні обов'язки й отримуючи пов'язані з ними права, особа укладає з державою (або з підприємством, установою, організацією незалежно від форми власності) своєрідну угоду про те, що вона зобов'язується виконувати обов'язки та правильно користуватися правами. Така угода може мати умовну форму контракту, трудового договору, ознайомлення з наказом про призначення на посаду. Після укладення вказаної угоди (чи внесення певних змін до неї) особа займає певне службове становище, тобто те місце в апараті органів державної влади, органів місцевого самоврядування (або в апараті управління недержавної юридичної особи), на якому вона повинна здійснювати свої службові повноваження. Ігнорування службовою особою наданих їй обов'язків або перевищення прав може свідчити про використання їх усупереч інтересам служби. Реальним вираженням учинення діяння всупереч інтересам служби є його незаконність. При службовій недбалості за наявності об'єктивної можливості діяти так, як того вимагають інтереси служби, службова особа безвідповідально, неякісно ставиться до виконання своїх обов'язків, у зв'язку з чим виконує їх неналежним чином (поверхово, неуважно, несумлінно) або взагалі не виконує.

По-третє, для кваліфікації діяння за ст. 367 КК України слід встановити, що воно вчинене службовою особою під час виконання владних, організаційно-розпорядчих чи адміністративно – господарських функцій. Діяння, яке полягало у невиконанні чи неналежному виконанні професійних функцій, навіть якщо воно призвело до істотної шкоди, не може розцінюватися як службова недбалість (наприклад, застосування лікарем неправильного лікування, невдала операція тощо, адже лікар позбавлений владної компетенції).

Характеризуючи об'єктивну сторону службової недбалості, слід зазначити, що найчастіше вона виявляється в бездіяльності (невиконанні покладених на службову особу службових обов'язків), але може виявлятися і в діях (при неналежному виконанні цих

обов'язків). Доказування службової недбалості зводиться до встановлення факту того, що службова особа не здійснила (чи здійснила неналежним чином) ті чи інші дії, які вона зобов'язана була здійснити з огляду на службове становище. При розслідуванні справ про службову недбалість обов'язково має бути встановлено, що службова особа не тільки була зобов'язана, а й мала реальну можливість виконати дії, передбачені відповідними нормативно-правовими актами.

Зокрема, вищезазначене підтверджується висновком Верховного Суду в складі колегії суддів Касаційного кримінального суду від 17 серпня 2021 року в справі № 484/1376/18, відповідно до якого системний аналіз положень ст. 367 КК України дає підстави вважати, що відповідальність за цією нормою настає лише у випадку, якщо дії, невиконання чи неналежне виконання яких спричинило передбачені в зазначеній статті наслідки, входили до кола службових обов'язків цієї службової особи, або якщо обов'язок діяти відповідним чином юридично був включений (законом, указом, постановою, наказом, інструкцією тощо) до кола службових повноважень такої особи.

Наведемо приклад. Як встановлено судами першої та апеляційної інстанцій, у пред'явленому ОСОБА_1 формулюванні обвинувачення за ч. 2 ст. 367 КК України не зазначено, які саме конкретно службові обов'язки не виконала ОСОБА_1 та причинний зв'язок між невиконанням цих обов'язків і завданням тяжких наслідків, натомість по суті обвинувачення зводиться до переліку загальних обов'язків ОСОБА_1 як начальника відділу освіти, визначених Положенням про відділ освіти Первомайської РДА Миколаївської області та Посадовою інструкцією начальника відділу освіти Первомайської РДА Миколаївської області від 5 липня 2016 року.

При цьому у вказаній посадовій інструкції не зазначені такі обов'язки, як здійснення контролю за проведенням ремонтних робіт, перевірки джерел придбання будівельних матеріалів та відповідність їх проєктній документації, ініціювання внесення змін до договору підряду, вимагання розірвання договору підряду та відшкодування збитків за наявності істотних порушень підрядником умов договору, здійснення аналізу цін на ринку та використання інформації про середньозважені та усереднені ціни для співставлення їх із тими, що були зазначені у ціновій пропозиції.

Тобто в даному випадку ОСОБА_1 не може нести відповідальність за невиконання чи неналежне виконання своїх службових обов'язків через недбале чи несумлінне ставлення до них, оскільки на неї фактично не покладалися обов'язки, які передбачали би вчинення дій, наведених в обвинуваченні. А посилання на невиконання ОСОБА_1 інших вимог законодавства та нормативних актів, перелічених в обвинувальному акті, які нібито були їй відомі, апеляційний суд обґрунтовано визнав недоведеними, такими, що не підтверджуються будь-якими доказами у кримінальному провадженні, та є лише припущеннями [4].

Аналогічна правова позиція викладена у постанові ККС ВС від 17.04.2019 у справі № 752/18401/15-к. Особа обвинувачувалась у неналежному виконанні своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що спричинило тяжкі наслідки державним інтересам, а саме ненадходження до бюджету м. Києва грошових коштів на загальну суму 2 391 390,37 грн., чим вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 367 КК України. Вироком суду особу визнано невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 367 КК України, і виправдано, оскільки не доведено, що кримінальне правопорушення вчинено обвинуваченою.

Суд першої інстанції зазначив, що в обвинуваченні не відображено, які конкретно обов'язки, покладені на неї персонально, обвинувачена не виконала, і що саме вони перебувають у причинному зв'язку і стали наслідком завдання тяжких наслідків. Також суд вказав, що у кримінальному провадженні відсутні потерпілі, що, на думку суду, не властиво для злочину з кваліфікуючою ознакою «завдання тяжких наслідків». Крім того, суд зауважив, що в обвинувальному акті зазначено обставини, які не відповідають дійсності, при цьому саме обвинувачення містить низку формулювань, які є суперечливими і, по суті, свідчать про відсутність у діях особи складу кримінального правопорушення.

Верховний Суд зазначив, що системний аналіз положень ст. 367 КК України дає підстави вважати, що відповідальність за цією нормою настає лише у випадку, якщо дії, невиконання чи неналежне виконання яких спричинило передбачені в зазначеній статті наслідки, входили до кола службових обов'язків цієї службової особи, або якщо обов'язок діяти відповідним чином юридично був

включений (законом, указом, постановою, наказом, інструкцією тощо) до кола службових повноважень такої особи.

Оскільки стороною обвинувачення не було зібрано та надано суду належних та допустимих доказів, які поза розумним сумнівом доводили б винуватість обвинуваченої у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 367 КК України, та наявність у її діях об'єктивної сторони службової недбалості, яка включає не лише діяння у формі невиконання чи неналежного виконання службовою особою своїх службових обов'язків через недбале чи несумлінне ставлення до них, суспільно небезпечні наслідки цих дій або бездіяльності, а й причинний зв'язок між діянням (бездіяльністю) та наслідками, то суд касаційної інстанції визнав вірними висновки судів попередніх інстанцій [5]. Аналогічні правові висновки містяться у постанові ККС ВС від 27.10.2020 року в справі №712/17490/14-к [6].

Слід зазначити, що Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 13.05.2014 № 1261-VII було змінено редакцію п. 3 та 4 примітки до ст. 364 КК, в яких розкривалися поняття «істотна шкода» і «тяжкі наслідки» для належної кваліфікації кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. У результаті таких змін діяння відповідних осіб розцінюються суб'єктами правозастосування як кримінальні правопорушення лише за умови доведення, що такі діяння призвели до виключно матеріальних збитків – шкоди, яка в сто або двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Так, ККС ВС у постанові №731/513/16 від 17.10.2019 року зробив висновок: «Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 367 КК України, є настання тяжких наслідків. Визнаючи Особу 2 винуватим у скоєнні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 367 КК України, за кваліфікуючою ознакою «вчинення кримінального правопорушення, що спричинило тяжкі наслідки», суд апеляційної інстанції припустився суперечливих висновків, оскільки встановив відсутність матеріальних збитків унаслідок дій засудженого, вказавши про те, що бюджетні кошти, призначені для фактично невиконаних робіт, в повному обсязі було

повернуто рівноцінним еквівалентом – виконаними додатковими роботами і будівельними матеріалами, не зазначеними в кошторисі на реконструкцію Варвинської ЗОШ» [7].

Шкода, заподіяна через недосвідченість, недостатню кваліфікацію службової особи або з інших обставин, що не залежали від неї і не давали можливості впоратися належним чином із роботою, не дає підстав говорити про наявність злочинної службової недбалості. Так само не утворюють складу цього злочину шкідливі наслідки, що настали з причин, які службова особа не могла усунути.

Отже, відповідальність за ст. 367 КК України настає лише у випадку, якщо дії, невиконання чи неналежне виконання яких спричинило передбачені в зазначеній статті наслідки, входили до кола службових обов'язків цієї службової особи, або якщо обов'язок діяти відповідним чином юридично був включений (законом, указом, постановою, наказом, інструкцією тощо) до кола службових повноважень такої особи.

Відповідальність за службову недбалість не може наставати за відсутності матеріальних збитків.

Для кваліфікації злочину за ст. 367 КК України діяння службової особи має бути обумовлене його службовим становищем. Невиконання або неналежне виконання не службових, а професійних обов'язків не може розглядатись як недбалість.

1. Зінченко І.О., Харченко В.Б. Кримінальне право України у питаннях та відповідях. Загальна та Особлива частина: наук.-практ. посіб. Київ: Атіка, 2013. С. 33, 223. 2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. О.М. Мельника, М.І. Ховранюка. Київ: Юридична думка, 2012. С. 11-84. 3. Гришаев П.И. Объективная сторона преступления: монография. Москва: Всесоюз. юрид. заоч. ин-т, 1961. С. 14. 4. Постанова Верховного Суду від 17.08.2021 у справі № 484/1376/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99123656>. 5. Постанова Верховного Суду від 17.04.2019 у справі № 752/18401/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81394412>. 6. Постанова Верховного Суду від 27.10.2020 у справі № 712/17490/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92509898>. 7. Постанова Верховного Суду від 17.10.2019 у справі № 731/513/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85135746>.

References

1. Zinchenko I.O., Kharchenko V.B. Kryminalne pravo Ukrainy u pytanniakh ta vidpovidiakh. Zahalna ta Osoblyva chastyna: nauk.-prakt. posib. Kyiv : Atika, 2013. S. 33, 223. 2. Naukovo-praktychnyi komentar do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy / za red. O.M. Melnyka, M.I. Khovraniuka. Kyiv : Yurydychna

dumka, 2012. – S. 11-84. **3.** Hryshaev P.Y. Ob'ektyvnaia storona prestupleniia: monohrafiia. Moskva: Vsesoiuz. yuryd. zaoch. yn-t, 1961. S. 14. **4.** Postanova Verkhovnoho Sudu vid 17.08.2021 u spravi № 484/1376/18; URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99123656>. **5.** Postanova Verkhovnoho Sudu vid 17.04.2019 u spravi № 752/18401/15-k; URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81394412>. **6.** Postanova Verkhovnoho Sudu vid 27.10.2020 u spravi № 712/17490/14-k; URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92509898>. **7.** Postanova Verkhovnoho Sudu vid 17.10.2019 u spravi № 731/513/16; URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85135746>.

Sichevlyuk-Vrublevsky Taras. Features of the objective side of the crime of negligence (Article 367 of the Criminal Code) in terms of judicial practice

Thus, we can conclude that a crime such as negligence, is a significant public danger, as it affects the group of social relations that have developed in the activity of state bodies, local governments, associations of citizens, individual organizations, institutions, enterprises regardless of the form of ownership, the content of which is determined by the legislation of Ukraine, it acts as official negligence and determines the main forms in which it is implemented.

The conscientious attitude of officials, as well as persons providing public services, to the performance of their functions and responsibilities is an important guarantee of Ukraine's development. Conversely, failure or improper performance of their duties by these persons often leads to violations of human and civil rights and freedoms, harm to their lives, health, and damage to other social values.

The forms and signs of committing official negligence, which are considered in this article, determine the possible options for committing this crime. In addition, by illustrating such options based on court rulings, we can directly see how the objective side of official negligence is realized in real life.

Thus, we found that:

1) liability under Art. 367 of the Criminal Code of Ukraine takes place only if the actions, non-performance or improper performance of which caused the consequences provided for in this article, were within the scope of official duties of this official, or if the obligation to act in accordance with the law are included in the scope of official powers such a person;

2) liability for official negligence may not arise in the absence of material damage;

3) to qualify the crime provided by Art. 367 of the Criminal code of Ukraine, action of the official has to be caused by its official position. Failure or improper performance of professional duties should not be considered negligence.

Key words: objective side of the crime, negligence, non-performance of official duties, official, significant damage.